

■ Mimarlık, meslek olarak, yapılı çevreyi üretirken, sermayenin mekânsal sabitlemesini öngören bir düzeneği oluşturur ya da yeniden kurar.

6

■ Kamu yararına olması gereken mimarlığın, kamu yararını geri plana itebilen bir 'müşteriye hizmet alanı' olarak görülmesi sorunlara neden olmaktadır.

21

■ Kapitalizm yerine mimarlık bilgisi ve pratiği ile mücadelenin önerilmesi, bilinçli veya bilinçsiz olarak kapitalizme hizmet eden yaklaşımlardır.

42

dosya 40

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ

2017

mimarlığın zulmü

- 1 **GİRİŞ**
HOSSEİN SADRI
DOSYA EDITÖRÜ
- 06 **ÖTEKİ MİMARLIK:**
KÜÇÜK ARMUTLU GECEKONU BÖLGESİ VE
BALTIMORE GETTOSUNDA REFLEKS YAPILAR
EZGİ BALKANAY
- 16 **OTORİTE SORUMSUZLUĞU...**
FERHAN YÜREKLİ
- 22 **MİMARLIKTA SÖYLEMİN EYLEME ZULMÜ ÜZERİNE...**
MURAT ÇETİN
- 29 **11 EYLÜL'DE İNSANLIĞIN KENDİNE SALDIRISININ**
ÜÇ AYAĞINDAN BİRİ: MİMARLIK...
KENAN GÜVENÇ
- 35 **MİMAR ve İKTİDAR: KÖPRÜ KURMAK MI**
DALGALARA KARIŞMAK MI?
ZEYNEP KILIÇ
- 42 **DERİNLEŞEN ÇELİŞKİLER:**
MİMARLIĞIN KAPİTALİZMLE İLİŞKİSİ
SENEM DOYDUK

Diğer hayvanlara benzer bir gerekçeyle insanın da kendi habitatını oluşturmaya, güvenli ve ihtiyaçlarına uygun bir konumda yer edinmesi ve yaşam koşullarına elverişli bir şekilde türünün devamını sağlamak amacıyla mekanı şekillendirmesi yaşamsal bir meseledir. Ancak diğer hayvanlardan farklı olarak insan, yerleşik hayata geçtikten sonra ve özellikle endüstriyel devrimin ardından birçok alanda olduğu gibi kendi habitatını oluşturma konusunda da özgürlüğünü, yetkisini ve gücünü parçası haline geldiği topluma ve o toplumdaki muktedirlere cebirle veya rızasıyla delege etmiştir. Bunun sonucunda mimarlık, insan habitatının muktedir zümreler tarafından şekillendirme gücü olarak ortaya çıkmıştır.

Tarih boyunca feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm'in hakimiyeti mimarlığı farklı pratik biçimlerinde organize etmiştir. Muktedirlerin doğrudan ve dolaylı olarak yönettikleri mimarlık zanaatı ve daha sonra mimarlık mesleği fiziki mekan oluşturma sürecinde mimarlığın değişen ve hatta birbirleriyle çelişen pratikleri olmuştur. Bunlara ilaveten antik Yunan ve Rönesans'ın bilim alanı olarak mimarlığı tanımlama ve yeniden tanımlama çabalarıyla bir disiplin olarak mimarlık, literatür, eğitim ve araştırmalarıyla gelişmiştir.

Mimarlığı tahakkümden azat etme, ya da daha doğru bir ifadeyle insan habitatlarını mimarlıktan dolayısıyla muktedirlerin tasarrufundan kurtarma çabaları ise politik bir hareket olarak yirminci yüzyılın başlarından var olmuştur. Özellikle neo-liberalizmin yükselişi ve mimarlığı da ulusal mesleki çerçevesinden çıkararak globalleşen bir iş (*business*) koluna dönüştürmesiyle, mimarlık karşıtı aktivizm hareketi de muhalefetine daha çok gerekçe bularak canlanmıştır.

Habitat şekillendirme yetkisini tekrar habitatta yaşayanlara geri vermeyi, mimarlık mesleği ve disiplininin iktidarla oluşturduğu iş birliğine karşı koymayı, insanı ve tüm canlılığı mimarlık zulmüne karşı korumayı ve mimarsız / mimarlıksızlaşmayı hedefleyen bu aktivizm hareketi, kendi araçlarını ve bağlantılarını geliştirerek ve uluslararası veya yerel dayanışma ağlarını¹ da oluşturarak, git gide güçlü söylem ve eylemler oluşturmayı, pasif mücadeleden çıkarak doğrudan insan hayatına dokunan aktif mücadeleye geçmeyi başarmıştır.

Özellikle Bill Mollison tarafından ortaya konulan ve insan yerleşkelerinin tasarımını bir bütün olarak ekoloji, doğa, gıda üretimi, sosyal hayat ve güç ilişkileri ve örgütlenme/toplumlaşma yönleri ile -yani görünmez yapılarıyla- ele alan Permakültür Tasarımı² mimarlığın hem pratik ve hem de teorik anlamda sınırlı bilgi ve uygulama yaklaşım kabiliyetini daha da açığa çıkarmıştır. Permakültür Tasarımından da hareketle gelişen

dosya

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Tezcan Karakuş Candan

YAYIN KURULU
Emel Akın, T. Elvan Altan
Esin Boyacıoğlu, Bülent Batuman
Nuray Bayraktar, Berin F. Gür
Serpil Özaloğlu

Dosya Editörü
Hossein Sadri

Dosya Koordinatörü
Berin F. Gür

Yayına Hazırlayan
T. Gül Köksal

Kapak Tasarım ve Uygulama
Saadet Sönmez Gül

Konur Sokak No:4/3 Kızılay Ankara
Telefon:0 312 417 86 65 Fax:0 312 417 18 04
e-posta: info@mimarlarodasiankara.org
http://www.mimarlarodasiankara.org

ISSN 1309-0704

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından
yılıda üç kez yayımlanmaktadır.
500 adet basılmıştır. Burada yer alan yazıların içeriğinin so-
rumluluğu yazarına aittir. Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı
yapılabilir.

Baskı tarihi: Aralık 2017

Baskı
Desen Ofset A. Ş.
Birlik Mah. 448. Cd. 476. Sk. No:2 Çankaya - Ankara
Telefon: 0 312 496 43 43 (pbx)
info@desenofset.com.tr

MİMARLIKTA SÖYLEMİN EYLEME ZULMÜ ÜZERİNE...

Murat Çetin, Prof. Dr., Kadir Has Üniversitesi

Giriş

Kuram ve pratik ilişkisi / çelişkisi bağlamında (Tse-Tung, 1967), (mimarlık alanı özelinde) söylem üretme çabasının, mimarlığın temel amaç ve araçlarının ötesine geçerek, bir prestij ve statü unsuru haline geldiği gözlem ve varsayımdan yola çıkan bu yazı, mimarlıkta söylem üretiminin 'sınıfsal ayrışma ve hükmetme' mekanizmalarının en temel araçlarından biri olduğu argümanı üzerinden kurgulanmıştır. Sınıf mücadelesi tüm toplumsal olguların temelinde yer alan temel dinamik olmasına rağmen (Marx & Engels, 1848), kapitalist sosyo-ekonomik sistemin geliştirdiği çeşitli araçlarla görünmez kılınır ve dikkatler başka odaklara ustaca yöneltilir (Harris, 1992). Yaşamın temel unsurlarından biri olan, yaşam çevresi ve bunun alt alanlarından biri olan yapıli çevre de toplumsal bir olgu olarak bundan nasibini çeşitli biçimlerde almaktadır (Lefebvre, 1991).

Mimarlık, yeryüzü üzerindeki tüm canlı türlerinin çoğunlukla kolektif olarak, ve bazı biyolojik kodlama ve konvansiyonlarla ürettiği gibi, tarih boyunca insanoğlunun yaşama çevresini ve bu çevrede yer alan çeşitli türlerde barınaklarını ürettiği bir eylem alanı olagelmıştır. Ancak, birazdan da tartışılacağı üzere, bu eylemin ardındaki kolektivitinin barın-

dırdığı güç potansiyeli, toplumsal dinamiklerdeki güç odaklarının kontrol edilmesi gereken ve dolayısıyla toplumun kendisinden alınarak bu gücün, erkin çıkar ve amaçları doğrultusunda yönlendirecek zümrelerin eline teslim edilen bir değer olarak algılanmıştır. Bu devir-teslim mekanizması doğrudan ve tamamıyla bir sınıfsal operasyon olarak görülmelidir. Çünkü bu operasyon, özünde, yapıli çevrenin üretiminde kitlelerin emeği ile güç ve sermayenin katılımı arasındaki dengede ciddi bir kırılmaya işaret eder. Aşağıda da detaylıca tartışılacağı üzere, firavunlar, imparatorlar, sultanlar ve onların emrindeki ruhban, teknokrat ve bürokrat sınıfların tahakkümü altına giren yapılaşma süreçleri, endüstri devrimi, onun beraberinde getirdiği kitlesel üretim ve uzmanlaşma sarmalı ile ayyuka ulaşarak, yapıli çevre ve toplum arasındaki sınıfsal kopuşun, ve mimarlığın zulüm aracı haline getiriliş sürecinin son halkalarından birini oluşturmuştur. Bu zincirin günümüzdeki en son halkası, ve bu yazıya konu olan, mimarlığın söylem ve eylem olarak ayrıştırılarak söylemin yüceltilmesi ise bu sınıfsal kutuplaşmanın varabileceğini gördüğümüz en son noktadır.

Yazıda, bu pencereden bakılarak, söylem-eylem karşıtlığının tarihsel perspektifte ortaya çıkarak gelişimi, bu karşıtlığın mimarlık eylem alanına ve

daha sonra da mimarlık eğitimi alanına bilinçli bir şekilde enjekte edilişi ve bunların sonuçları tartışılmaktadır.

Mimarlıkta Sınıfsal bir Strateji Olarak Söylem-Eylem Karşılığı

Bu noktada, mimarlıkta söylem-eylem karşılığı sorunsalının doğuşuna geçmeden önce, 'retorik' sanatı ve bu sanatın gücü üzerinde kısaca durmakta fayda bulunmaktadır. Antik Yunan İmparatorluğu ve Medeniyeti, Antik Yunan Parlamentosu ve Atina Okulu ilişkilerine, 'güç ve bilgi ilişkisi' açısından bakıldığında 'retorik' sanatının, eğitilmiş, entelektüel ve seçkin senatörler aracılığıyla, azınlıklar ve kitleler arası güç dengelerini amiyane bir tabirle tereyağından kıl çekercesine kolayca biçimlendirmede oynadığı kritik rol yadsınamaz (Kennedy, 1963). Bu çerçeveden bakıldığında da anıtsal nitelikteki Antik Yunan (*Resmi*) mimarlığının (veya özellikle de yazının argümanı açısından bakıldığında halkın kendi barınmaya dair üretimlerini bundan ayrı değerlendirmek gerektiğinden anıtsal niteliğe sahip Yunan 'Erk' Mimarlığının) dominant karakterinin bu manzara ile ne kadar örtüştüğünü saptamak önemlidir. Benzer bir bağlantının Roma İmparatorluğu için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmaz (Elsner & Meyer, 2014). Bu modelin günümüz kapitalist toplumunda da, politika, sermaye ve akademi işbirliği ile kritik pek çok toplumsal alanda kullanılageldiği çok açıktır. Burada vurgulanmak istenen, retorik kendisinin eleştirilmesi değil, retorik kimler tarafından, kimlerce kime karşı ve ne amaçla kullanıldığının sorgulanmasıdır.

Özünde toplumsal ve kolektif nitelik taşıyan, ve bir barınma eyleminden ibaret olan mimarlık olgusu ve onun ürettiği bilgi alanının, bilginin asıl kaynağının da üzerinde bir konuma yüceltilmesi başlı başına epistemolojik bir sorundur. Daha açık ve yine daha amiyane bir ifade ile mimarlık üzerine retorik, mimarlık pratiğinden daha değerli kabul edilmesi olgusu oldukça kritik ve sorunlu bir duruma işaret eder. Bu durum, pek çok mimari eylemin mimari söylem ile, ya gizlenebildiği, ya cilalanarak meşrulaştırılabildiği, ya da sivil gündelik barınma faaliyeti olan mimarlık üretiminin ise hafifletilerek 'zulme' tabi tutulabildiği bir ortamı beraberinde getirir, ki mimarlık ortamının günümüzde içine düştüğü çıkmazın altında da bu durumun yatmakta olduğu ileri sürülebilir.

Söylem-Eylem karşılığında güç unsurunun rolü (Bourdieu, 1977) ve bunun mimarlıktaki yansıma-

larının tarihteki örneklerine aşağıda değinilecek olmakla birlikte, özünde mimarlığın sivil bir nitelik taşıması, ve bu yüzden mimarlık üzerine 'üst perdeden' söz söyleyebilen, yargı yürütebilen bir mekanizmanın aracı olarak söylemin (en azından eylem karşısında) eriştiği dokunulmazlık mertebesi önemli bir sorun olarak görülmelidir. Böylesine üstenci bir konum (mimarlık alanı özelinde bakılacak olursa), söz sanatının incelikleri ustaca kullanıldığında, meşru barınma hakkına sahip insanların kitleler halinde yerinden edilmelerine, yıllardır sahip oldukları veya hak edindikleri yerlerinin üst sermaye gruplarına bir çırpıda devredilebilmesine, kimileri için çok önem arz eden kültürel mirasın ve mimari sembol veya birikimin iki dudak arasından çıkıverecek sözle yok edilebilmesine, toplumun kendi dinamiklerince kolayca olumlanmayacak veya onaylanmayacak çevresel oluşumların, sadece kullandığı retorik erke hitap etmesinden dolayı gerçekleşmesine yol açabilecek bir konumdur.

Burada asıl sorun retorik düzlemde meşrulaştırılan (ancak toplumsal karşılığının ve toplumsal faydasının açık olmadığı) bu bilgi alanının, retorik sanatının inceliklerine sahip olamayacak toplumsal (veya da profesyonel) kesimlerce sorgulanması, eleştirilmesi ve yıkılmasının, görünmez bir kalkan ile engellenmesidir. Çünkü mimarlığın eylemliliğiyle karşılık verilecek her söylem bu eylemi çoktan sınıfsallaştırmış ve onu ezmeye başlamış olacaktır. Örneğin, uygun akademik destek ve onların ürettiği söylem, uygun sponsorluk, uygun kurumsal yapılaşma ile alt sınıf yerleşkelerinde yapılacak bir mimarlık etkinliği meşrulaşır övgüler kazanır mimarlık medyasında gururla yer alabilirken, görece uygunsuz (esasen muhalif) bir söylem, ana-akım çevrelerde yer almayan akademisyenler, doğrudan halkın kaynakları, emeği ve desteği ile gerçekleştirilen anonim bir mimarlık eylemi, belediye zabıta ekiplerinin veya kolluk güçlerinin müdahalesiyle karşılaşabilmekte, mimarlık medyasında yer alması bir yana, bu konuda söz söyleyerek kariyer yapmaya çalışan ana-akım akademik çevrelerin katılmakta büyük korku ve tereddüt gösterdiği bir nitelik kazanabilmektedir. Burada ayırt edici tek unsur, erkin uygun (çünkü kendi çıkarlarına zararsız) gördüğü ve retorik kendi tekelinde bulunduran prestijli mesleki zümrelerin belirlediği kavramsal, soyut ve pek de 'suya-sabuna dokunmayan' söylemin, diğer söylemler ve gerçek toplumsal eylemlere karşı kurduğu sınıfsal zulümdür.

Bu noktada, mimarlık eylemliliği karşısında mimarlığa dair söylemin kazandığı bu yeni değeri ve

prestiji, varlıkların kullanım ve değişim değerleri arasındaki farkla (Baudrillard, 1968) açıklamak olasıdır. Yukarıda da değinildiği gibi, mimarlığa dair söz söyleyebilme gücü, özellikle geniş kitlelerin mimarlık üretme pratiklerinin çok üzerinde bir değere sahip kılınmıştır ve prim yapan bir meta haline getirilmiştir.

Post-modern toplumun burada sözü edilen 'sanal' enstrümanlarıyla inşa edilmiş bu yeni 'prestije' sahip kılınan mimarın, mevcut kapitalist düzen ve bu düzende (her şeyi olduğu gibi) yapıyı çevreyi (de) emelleri doğrultusunda şekillendirme etkisi ve yetkisine sahip 'erk' (*ki kuşkusuz burada sermaye ve politikanın birbirlerine tutunarak oluşturduğu güç bloku kastedilmektedir*) ile işbirliği sonucunda, mimarlığın içinin boşaltılarak, 'retorik erbabı yeni mimar' eliyle erke teslim edilip, onun her alanda uyguladığı zulüm araçlarından birine dönüştürülme süreciyle karşı karşıya olduğumuz iddia edilebilir. Artık mimarlık tamamen inşaat ve emlak, hatta reklam tekellerinin eliyle şekillenmekte, halkın yaşam alanları, kentleri, kırları, köyleri, gecekonduları ve mahalleleri tek hamledeki büyük ölçekli operasyonlarla yok edilebilmektedir. Bu zulümde baş aktör sözü edilen tekeller gibi görünmekle birlikte, onları meşru kılan profesyonel ve akademik söylemin masumiyetinden söz edilemez. Bu nedenle mimarlığın görünür zulmünün ardında, şık görünümlü, çelik zırhlı kostümüyle gizlenmeye çalışan söylem üreticilerinin olduğu unutulmamalıdır. Tam bu noktada, post-modern dönemde çok daha görünür ve olağan hale gelen bu mekanizmanın kadim kökenlerine bakmakta yarar bulunmaktadır.

Zalimin Zulmü Varsa Mimarın Kuramı Var; Emperyalist Düşünce Biçimi ve Manifestolar İlişkisi

Mimarlık bilgi alanının toplumun kendisinden alınarak belirli bir kesimin kontrolüne aktarımı, bir tür güç (ve düşünsel sermaye) devri olarak görülebilir. Bu özelleştirilmiş yeni güç ise toplumdaki güç odaklarının (tarihte kimi zaman kilise, kimi zaman hükümdarlar kimi zaman da yerel politikacılar ve parlamentolar, ancak daima da sermaye) tarafından göz diktiği bir değer (*asset*) olarak var olmuştur. Dolayısıyla, mimarlık bilgi alanı, halkın doğrudan gündelik pratiğine dayalı doğasından koparılıp, mimarlık bilgisinin dışlayıcı biçimde kurumsallaşmaya başladığı andan itibaren daima emperyalist düşünce ile dans edegelmiştir ve bu anlamda mimarlık bilgisi ve mimarlık pratiği arasındaki sınıfsal kopuş başlamıştır.

Orta çağdan itibaren yapı taş ustalarının sahip oldukları teknik ve geometrik bilgiyi bir ayrıcalık olarak görüp başka toplumsal dinamikleri de kullanarak Masonik oluşumlar içinde örgütlenmelerine kadar izleri sürülebilecek bu sınıfsal ayrışmanın kökenleri, toplumu yöneten kesimlerin kendilerine tanrısal güçler atfetmelerini mimarlıkları aracılığıyla görünür kıldıkları hükümlerlik dönemlerinde açıkça görülür. Mısır uygarlığının kitlesel işçi ölümlerini tanrılara sunulan bir tür toplu kurban töreni gibi meşrulaştırdığı anıtsal mimarlık ve inşaat faaliyetleri bunun en tipik ilk örneklerinden olarak yorumlanabilir. O dönemin anıtsal yapı üretim süreçleri ile yine günümüzde yakın coğrafyalarda gözlenen inşaat patlamalarıyla öne çıkan krallık ve emirliklerin (ve giderek ülkemizdeki lüks) inşaat süreçlerinde yaşanan insanlık dışı uygulamaların olağanlaşması arasında temelde bir fark yoktur. Günümüzde de belirli sınıflarca düşünülüp, tasarlanan, ve yine bu sınıfların kullanımı için olağanüstü kaynaklar sarf edilerek inşa edilen ve yine olağanüstü karlar yaratarak yapan sınıfların pozisyonunu güçlendiren bu mimari ürünlerin hayata geçirilmesi, alt sınıflardan milyonlarca işçinin sömürülmesine ve hatta yüz binlercesinin hayatlarına mal olmaktadır. Bu alt sınıflar kendi barınma çevrelerini mimarlığın, kadim ve konvansiyonel yöntem, araç ve kaynaklarıyla inşa ederken, üst sınıfların tasarladığı ürettiği ve kullandığı mimarlık, içinde tanımlandığı özel bilgi alanının ayrıştırılmış bir ürünü olarak sınıfsal mücadelenin doğrudan nesnesini oluşturur.

Burada ilginç olan ve yazının temel argümanı açısından vurgulanması gereken nokta ise, bu üstenci ve uzmanlaşmaya dayalı mimarlığın ve ona ait bilginin dışlayıcı bir nitelik kazanarak anıtsal mimarlığın hakim kılınışına paralel olarak, kente ve mimarlığa dair manifesto metinlerinin ortaya çıkışıdır. Antik Dönemden Rönesans'a, halk devrimlerinden (Fransız ve Bolşevik Devrimleri) Endüstri Devrimine ve 20. yüzyıl başındaki ve özellikle de sonundaki kırılmalara dek ortaya çıkan toplumsal ve siyasal hareketler ile ona eşlik eden mimarlık dönüşümlerine bakıldığında her kırılmayla ilişkilendirilebilecek bir mimarlık manifestosunun varlığı dikkati çeker bir döngüye işaret etmektedir.

Dünya toplumsal tarihine bu açıdan bakıldığında, ardışık olarak birbirini izleyen Emperyalist dönemlerin oluşturduğu döngülerin, kendi zamanlarının ruhlarını ifade edecek şekilde ortaya konmuş mimarlık manifestoları aracılığıyla mimarlığın, yaşam çevrelerinin nasıl olması gerektiğini dikte ettiğini görürüz. Örneğin, Antik Dönem ve sonrası ile,

Orta Çağ'daki tarihsel kırılma noktalarına karşılık geldiği düşünülebiyecek yazınlardan *Ten Books on Architecture* (Vitruvius), *Four Books on Architecture* (Palladio), *On Architecture* (Alberti), bunların yanı sıra Modern Öncesi Dönemle ve Endüstri Devrimi ile ilişkilendirilebiyecek metinlerden; *Discourses on Architecture* (Viollet-Le-Duc), *Seven Lamps of Architecture* (J.Ruskin), ve 20. yüzyıl başından itibaren ise 'modernite' projesinin ürettiği kuramsal metinler ve manifestolardan; *Futurist Architecture* (A. Sant'Elia), *Suprematist Manifesto Unovis* (K.Malevich), *De Stijl Manifesto* (T.Van Doesburg), *Ornament & Crime* (A.Loos), *Theory and Design in the First Machine Age* (R.Benham) *Towards an Architecture* (Le Corbusier) gibi (*International Style* hedefli) manifesto metinler, yalnızca kendi buldukları coğrafyalarda değil tüm dünyada belirli bir mimarlık anlayışının hakim kılınması üzerine propaganda metinleri gibidirler.

Modern mimarlık kuramının savaş sonrası ortaya çıkışı da düşünülürken, arkasında ekonomik kalkınma ve sermaye birikimine yönelik bir ajanda bulundurmış olması kaçınılmazdı. Ancak bunun da sınıfsal bir operasyon olduğu ve bu edebi/felsefi metinlerle meşrulaştırıldığı gerçeği de yadsınamaz. Bunun da ötesinde, Modern Sonrası dönemin ve vahşi kapitalizmin küreselleşme adı altında şık bir paketle "aşırı ve yaygın tüketim" sokulduğu ve içinde yaşadığımız bu dönemin temel metinlerden; *Learning from Las Vegas* ve *Complexity & Contradiction in Architecture* (R.Venturi), *Adhocism and Towards A Radical Eclecticism* (C.Jencks), *The End of Prohibitionism* (P.Portoghesi), *Architectural Principles in an Age of Nihilism* (R.Scruton), *Deconstructivist Architecture* (M.Wigley) *Post-Functionalism* ve *The End of the Classical; End of the End, the End of the Beginning* (P.Eisenman) (bir grafik istisna olarak yer olsa da) *Manhattan Transcripts* ve *Pleasure of Architecture* (B.Tschumi), *Towards A New Architecture; Folding* (J.Kipnis), *Architectural Curvilineariry* (G.Lynn), *Architecture Must Blaze* (Coop Himmalblau) ve nihayet, *Delirious New York; A Retroactive Manifesto for Manhattan, Bigness; or the Problem of Large* ile *S,M,L,XL* (R.Koolhaas), bu sınıfsal şiddete çok ustaca güzelleme düzen mecralardır ve bilgi-sonrası toplumunda etkileri altında kalınmaması neredeyse olanaksızdır¹.

Tüm bunların üzerine, bu görece az sayıdaki ismin, gerek kendi dönemlerinde dünya mimarlık piyasasının büyük bölümünü ellerinde tuttıkları ve bunu yaparken mimarlıklarını bir malzemeyle (ve dolayısıyla da inşaat sektörünün sermaye ve

üretim tekelleriyle) özdeşleştirdikleri, gerekse de aynı kişilerin önemli mimarlık okullarında dekanlık görevlerini üstlenerek kitleleri etkiledikleri ve ulaşamadıkları diğer ülkelerdeki eğitim kurumlarında da mimarlık eğitiminin içeriğinde birer kahramana dönüştürülerek birer öykünme figürü haline gelişleri düşünülürken, ortaya çıkan tek kutuplu Orwellen bir mimarlık tablosunun endişe verici, tehlikeli hatta çok da ürkütücü olduğu çok açıktır. Ancak başlangıçta da belirtildiği üzere, kapitalizmin sınıfsal ayrıştırma enstrümanları, diktatleri bu çıplak sınıfsal gerçeklikten uzaklaştırarak başka odaklara yönelmekte çok üstündürler. Ne yazık ki, tüm mimarlık camiası bu kitlesel akıl tutulmasının etkisinde sarhoş olmuş ve farklı söylemleri ve özellikle de eylemleri duymazdan gelmektedir.

Bu manifestolar ve onları üreten sayılı aktörlerin söylemleriyle kitleler üzerinde etkin kılınması suretiyle, toplumun ve onun olağan uzantılarının ürettiği (sıradan, gündelik, sivil, vernaküler) mimarlık mahkum edilmiş, aşağılanmış ve üstenci doktrinel bir mimarlığın zulmüne maruz kalmıştır.

Kuram Pratiği Karşı; Eyletmen Beni, Söyletin Beni

Yazarca kasten araçsallaştırıldığı iddia edilen 'kuramsal şiddet' veya 'kuram terörü'nün (gerek mimarlık eğitimi ve gerekse uygulaması alanında) yol açtığı kavramsal ve somut sonuçlar, yukarıda da kısaca değinildiği üzere, tüm mimar adaylarının bu 'star' kahramanlara öykünmelerine dayalı bir eğitim modelinden kaynaklanmaktadır. Giderek, bu kahramanlar gibi düşünen, konuşan, yazan, giyinen ve eğer fırsat bulabilirse (ve bu ayrıcalıklı kulübün üyelik kurallarıyla oynayabilirlerse) onların 'mimarlık fabrikalarında' köleleşerek onlar gibi üreten küçük star klonlar üretimine yönelmiş görünür mevcut mimarlık eğitimi paradigması.

Mimarlık tarihi anabilim dallarında yoğunlaşmış, mimarlık kuramı üzerine doktoralı, ancak mimarlığı (pratik etmek bir yana) pek de deneyimlememiş dahi pek çok akademisyen, (yine kendileri gibi yetişmiş üstlerince belirlenmiş olan) atama yükseltme kriterlerini, kariyerist tutkuları doğrultusunda birer birer sağlayarak mimarlık eğitimi mekanizması içinde giderek önemli ve kilit noktada saflar tutmaktadırlar. Kavramsal çizim görünümü hoş resim ve grafiklerden, gerçeklikteki karşılıklarını pek de anlamadan etkilenecek, mimarlık eğitiminde başarı kriterlerini belirlemektedirler, ve belki bunun kendileri de çok farkında olmayabilirler. Yine, strüktür görünümü enstalasyonlardan, gerçeklikteki karşılıklarını çok da değerlendiremeden

etkilenecek, genç ve heyecanlı adayları, mimarlığın barınma gibi çok temel bir özünden uzaklaştırıp, akrobatik bir beceri müsabakasına yöneltebilmektedirler. Bu akrobasi tutkusunun son örneklerinden, parametrik tabanlı ve yapay zeka ilintili, robotik bir tasarım anlayışına övgüler düzebilmektedirler, ki tüm bunların arkasında 'artık dünyanın değiştiği; hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına' dair önemli felsefi referanslar alabilmektedirler. Oysa ki, mimarlığın asıl muhatabı olan alt-sınıf kitleleri için değişen hiçbir şey yoktur. Bu değişim fantezisi ancak belli bir sınıf ve onlara ait bir mimarlık için geçerlidir. Böylesi bir sınıfın boş vakitlerini geçirdiği bir düşünce ve sohbet kulübüne çevrilen mimarlık ortamı, bu ortamlara çok aşına olan güç ve sermaye gruplarıyla kesişir elbette. Neo-liberal kentleşmenin acılarını çeken kitlelerin sorunlarını sanat galerisi kokteyllerinde tartıştıktan sonra, lüks arabalarıyla kentsel dönüşmüş kapalı sitelerine çekilerek, ana-akım (veya A-B grubu reytingli) televizyon programlarını seyredip, sonrasında, felsefe alıntılarının içinde uçtuğu kuramsal çalışmalarına gömülen söylemci mimar kitlesinin barındırdığı tehlike, sadece fiziki çevrenin alt-sınıflar aleyhine yozlaşmasının meşrulaşması değil, bu şizofrenik figürün bir rol-modeline dönüşmesi ihtimalidir.

Her mimarlık öğrencisinin mezun olduğunda muhakkak akademisyen, filozof veya edebiyatçı olacakmış varsayımı ile yetiştirildiği 'derinlikli' ve 'sofistike' ders isimleriyle göz boyayan (ve kapitalizmin merkezlerindeki örneklerinden kopyalanmaya çalışılan) 'seçkin' müfredatları, sözü edilen bu tehlikenin temel taşlarını döşeyen mayınlardır.

Eğitimlerinin sonrasında bu kuramsal bilgilerini hayata geçirme mecralarını bulamayacak olan mimarlar ordusunun ise, yukarıda sözü edilen 'erk' tarafından yönetilen küresel emlak ve inşaat sektörlerinin çarklarına biat etmek dışında seçenekleri olamayacaktır. Onlar da bir gün, göz diktikleri sınıfta yer alabilmek için gerekli maddi imkanlara ulaşabilmek adına, dolaylı veya doğrudan, en kirli oluşumlarla çalışıp onların mimarlığını icra ederken, diğer bir yandan Debord'un 'gösteri toplumundan' alıntılar yaparak vicdanlarını temizleme hayal edeceklerdir.

Mahşerin Dört Atlısı: Mimarlığın Medyası, Akademisi, Sponsorlu Sergileri ve Söyleşileri

Mimarlığın, seçkin bir zümrenin böylesi entelektüel bir tatmin ve şov alanına dönüştürülmesinde başrolü paylaşan aktörler ise; *Mimarlık Medyası, Mimarlık Akademisi, Sponsorlu Mimarlık Sergi-*

leri ve Söyleşileri dördlüsüdür. Bu mecralara, mesleğin üst sınıfından olduğunu çeşitli düzlemlerde ispatlayabilen seçkin üyeler dahil olabilir ve adeta sadece kendilerinin anladığı şifreli bir dil konuşur gibidirler. Bu dil iyi bir retorik eğitimi gerektirmektedir ve dolayısıyla kariyer basamaklarının başındaki herkes bu eğitimi almayı ve onda ustalasmayı mimarlığın kendisinden daha ön plana koymak durumunda kalmaktadır. Hiç şüphe yok ki, bu dördlü mecradan oluşan sofistike örüntü, özellikle de içinde yaşadığımız çağın içler acısı durumunu şık biçimde tarifleyen; Post-Modern, Post-Enformasyon, Post-Gerçeklik, Gösteri Toplumunu gibi kavramların parlak ışığında, yukarıda sözü edilen dikkat dağıtma enstrümanlarının görünür hale gelmesinden başka bir şey değildir. Ancak, söylemin büyüyle ve ışığının parlaklığıyla körleşmiş burjuva mimarlığı, bu araçların bize sunduğu 'exclusive club üyeliği' vaadi ile, tarikatvari, mafyatik ve tekelci bir mesleki üst-sınıf oluşturmaktadır. Bu durum mimarlar arasında da bir tür sınıf ayrımı yaratarak, üst sınıfa dahil olma gayreti içindeki mimarı da zehirlemektedir. Örneğin, akademiye ucundan da olsa girmeye çalışan uygulamacı mimarlar, üniversiteden bir tür unvan alma gayreti içindeki piyasa duayenleri, derse ve jüriye çağırıldığında ne kadar da entelektüel olduğunu göstermek için neler okuduğundan dem vuran pratisyenler, bu sınıfsal ayrışmanın üzüntü verici sahnelerini sergilerler.

Sonuç

Mimarlığın yaşamın her tür alanına dokunduğu ve dolayısıyla farklı bilimsel disiplinlerle dirsek temasında olduğu malumdur. Bu bağlamda, mimarlığın kendisi dışındaki etkileşim alanlarına dair akademik ve bilimsel araştırmalar, incelemeler, yorumlamalar yapmak muhakkak ki çok gerekli ve değerlidir. Burada sorunsallaştırılan, bu araştırma boyutunun (ki esasen bu araştırmalar yöntemsel olarak kesişim kurulan disiplinlerin sistematikleri ve metotlarıyla yapılmaktadır) mimarlığın eylem boyutunun da önüne geçerek asal rol üstlenmeye başlaması ve bunun yukarıda anlatılan sonuçlarıdır.

Toplumsal ve alternatif bir mimarlık söylemi maskesi ardında mimarlığı toplumdan ve toplumsal pratiklerden koparıp, fiziki çevrenin şekillenmesinde, yalnızca tek söz sahibi olduğu yanılgısında değil, farkında olarak veya olmayarak yapıli çevrenin oluşumundaki güç tekeline alet oldukları gafleti içindeki, kariyerist hırsların kurbanı bir grup elitin meşgalesi haline getiren kavramsal / kuram-

¹ Kuşkusuz, farklı ve eleştirel söylemlere sahip manifestolar da mevcuttur ancak sonuç itibarıyla etki güçleri ve yazının argümanı ve sınırları bağlamında bu sayılan metinlere odaklanılmıştır.

KAYNAKLAR

Baudrillard, J., 1968 (1988), 'The System of Objects' in *Selected Writings* (ed. M.Poster), Stanford UP; Stanford CA.

Bourdieu, P., 1977, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge UP; Cambridge.

Elsner, J. & Meyer, M., 2014, *The Art and Rhetoric in Roman Culture*, Cambridge UP; Cambridge.

Harris, D., 1992, *From Class Struggle to the Politics of Pleasure; The Effects of Gramscianism on Cultural Studies*, Routledge; New York.

Kennedy, G., 1963, *History of Rhetoric, Volume I: The Art of Persuasion in Greece*, Princeton University Press; Princeton.

Lefebvre, H., 1991 (2014), 'The Production of Space' in *The People, Place, and Space Reader* (eds. J. J. Gieseking, W. Mangold, C. Katz, S. Low, S. Saegert), Routledge; New York.

Marx, K., Engels, F., 1848 (2002), *Communist Manifesto*, Penguin Classics; London.

Tse-Tung, M., 1937 (1967), *On Practice: On the Relation Between Knowledge and Practice*,

Between Knowing and Doing, Foreign Languages Press, Beijing.

sal mimarlık furçasının iflas süreci ise çoktan başlamıştır. Her ne kadar kabul etmek istemesek de, eğitimin ve akademyanın çektiği sancıların özünde de bu gerçek yatmaktadır.

AVMler, plazalar ve TOKİ bloklarından oluşan bir kabusun artık tamamen egemenlik kurduğu bir kentsel dönüşüm tufanı karşısında, kağıt üzerinde veya bazı atölye çalışmalarının sonuç sergilerinde geçici olarak yer alan bu mimarlık ediminin, kentleri, yaşamları tehdit eden baskıya direnç göstermesinin mümkün olmadığı ve dönüştürücü pratikler bağlamında bir rol oynama gücüne sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bu kulübün üyeleri kendileri de giderek toplumdan izole yerlerde bir araya gelip, kendilerine empoze edilen retorik tabanlı mimarlığı, kendi kapalı çevrelerinde birbirleriyle paylaşıp sonrasında dağılmaktadırlar. Ancak, toplumun tüm, özellikle de alt-sınıfları, tüm bu mekanizmalara rağmen barınma faaliyetlerini mimarlığın eylemliliği aracılığıyla sürdürmeye devam etmektedir. Genç nesillerin, en azından bir kısmı ise, bu gerçeklik mecralarını bulma gayreti içindedirler. Hiçbir zulüm sonsuza dek sürmediği gibi, mimarlıkta da söylemin eyleme zulmü kalıcı olmayacaktır.

Murat Çetin

Murat Çetin lisans ve yüksek lisans derecesini ODTÜ Mimarlık bölümünde tamamladıktan sonra doktorasını İngiltere’de Sheffield Üniversitesi Mimarlık Bölümünde gerçekleştirmiştir. Çeşitli mimarlık ofislerinde de çalışmış olan Murat Çetin sırasıyla Balıkesir Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi ve Suudi Arabistan’da Kral Fahd Üniversitesi’nde Mimarlık Bölümlerinde yardımcı doçent olarak görev yapmıştır. Bu süreçte akademik çalışmalarını çeşitli ulusal ve uluslararası platformlarda yayınlamıştır. Ulusal mimarlık ve kentsel tasarım yarışmalarında ödüller kazanmıştır. Kadir Has Üniversitesi’nde doçent olarak çalışmaya başlayan Murat Çetin halen aynı üniversitede profesör olarak dersler vermektedir.

Mimarlıkta Söylemin Eyleme Zulmü Üzerine

Bu yazıda kuram ve pratik ilişkisi ve/veya çelişkisi üzerinden, mimarlığın (ve özellikle de mimarın) söylem üretme gayretinin, mimarlığın temel amaç ve araçlarının ötesine geçmekle kalmayıp, bunları hor görerek, bir prestij ve statü unsuru haline gelmesi süreci tartışılacaktır. Bu sayede edinilen prestije sahip mimar öznenin, mevcut sosyo-ekonomik düzen ve bu düzende (her şeyi olduğu gibi) yapılı çevreyi (de) emelleri doğrultusunda şekillendirme etkisi ve yetkisine sahip ‘erk’ ile işbirliği sonucunda, mimarlığın içinin boşaltılarak, ‘retorik erbabı yeni mimar’ eliyle erke teslim edilip, onun her alanda uyguladığı zulüm araçlarından birine dönüştürülme süreci sorgulanacaktır. Bu doğrultuda kasten araçsallaştırıldığı iddia edilecek olan ‘kuramsal şiddet’ veya ‘kuram terörü’nün (gerek mimarlık eğitimi ve gerekse uygulaması alanında) yol açtığı kavramsal ve somut sonuçlar tarihteki ve günümüzdeki örnekleriyle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Mimarlık, Mimarlık Kuramı, Mimari Uygulama, Mimarlık Eğitimi

On the Tyranny of the Rhetorical Aspects over the Practical Aspects of Architecture

In this paper, the process in which the endeavour of architecture (and particularly of architects) to produce rhetoric, has not only gone beyond the essential aims and tools of architecture, but also become an aspect of prestige and status by downgrading them will be discussed. Within the framework of the existing system and within the context of rhetorically qualified architect’s collaboration with the ‘power’ that is capable of shaping built environment (like everything else), the fact that architecture is converted into an instrument of torture (as in all other fields) by being detached from its real content and handed over to ‘power’ will be elucidated. Along this path, both conceptual and practical consequences of the ‘theoretical violence’ or ‘terror of theory’, which are claimed here to be deliberately instrumentalized (on both architectural education and architectural practice), will be tackled via examples from both history and present time.

Keywords

Architecture, Architectural Theory, Architectural Practice, Architectural Education